

מערך שיעור בנושא - איראן

הוכן על ידי: ד"ר אדי בן זאב ורוית הירש

הקדמה:

בעתות מתיחות אזורית, קל להסתפק בסיסמאות. אבל ההיסטוריה מלמדת אותנו דבר עמוק יותר: כדי להבין עימות - צריך להבין רעיון. המהפכה האסלאמית באיראן לא הייתה רק הפלת שלטון של מחמד רזא שאה פהלווי. היא הייתה ניסיון רדיקלי לעצב אדם חדש, חברה חדשה ומשטר חדש, על בסיס תפיסה דתית טוטלית.

האם אפשר להקים מדינה מודרנית המביטה אל המאה ה-7?

האם אידיאולוגיה דתית יכולה לפתור מצוקות חברתיות וכלכליות?

ומה קורה כאשר מהפכה מבקשת לשלוט לא רק במוסדות, אלא גם בנפש?

בשיעור זה ננסי להבין רעיונות, מנגנוני כוח ותהליכים היסטוריים.

חלק ראשון – ציר הזמן:

1941 – 1979	1979	1980 - 1988	1989	יוני 2025	פברואר 2026
תקופת שלטונו של מחמד רזא שאה פהלווי בשנות ה-60 הנהיג את "המהפכה הלבנה" במטרה להפוך את המדינה למדינה מתקדמת ומערבית.	ח'ומייני מוביל מהפכה של כל מי שהיה לא מרוצה משלטונו של השאה (אנשי הבזאר, תומכי דמוקרטיה, עניים ואנשי דת) מייסד רפובליקה אסלאמית	מלחמת איראן – עיראק מאות אלפי הרוגים משני הצדדים	ח'ומייני מת ובמקומו מתמנה עלי חמינאי לתפקיד האייתוללה	מבצע "עם כלביא" או מלחמת 12 הימים	ישראל מחסלת את עלי חמינאי וביחד עם ארצות הברית יוצאת למבצע "שאגת הארי"

חלק שני – ביסוס הידע

מה מאפיין את השלטון של הרפובליקה האסלאמית? – מצגת עם עקרונות המרכזיים בתורתו של ח'ומייני

קישור

המהפכה האסלאמית והיום שאחרי: מח'ומייני ועד עולם ללא חמנאי

קישור

המהפכה האסלאמית: הצופן הגנטי של המשטר

קישור

חלק שלישי – הלאומיות האיראנית בתקופת הרפובליקה האסלאמית

התלמידים מתבקשים להכין דף עם ביטויי הלאומיות של הרפובליקה האסלאמית באמצעות אחד מכלי הבינה המלאכותית:

סמלים – המנון, דגל

מנהיג

היסטוריה

טריטוריה

מטרת משותפת

משימה: קראו את קטע המקור מתוך מחקר היסטורי שנערך בראשית שנות ה-2000 וענו על השאלה שאחריו.

"איראן היא רפובליקה אסלאמית שחוקתה וכל חוקיה חייבים להתבסס על האסלאם והחוק המוסלמי. כדי להבטיח שהפרלמנט לא יחרוג מההנחיה לחוקק אך ורק חוקים המבוססים על השריעה, על הקוראן ועל המסורת האסלאמית, הוקמה מועצת שומרים, המונה שישה חכמי דת ושישה משפטנים מומחים במשפט האסלאמי, ותפקידה לפסול כל חוק שאינו אסלאמי לדעת חבריה.

איראן בתקופת שלטונו של חומייני (1979-1989) שאפה לחקות את דגם שלטונם של הנביא מחמד וחתנו עלי במאה השביעית לספירה, שהיה שלטון של כוהני הדת וחכמיה.

גם בפרלמנט האסלאמי הראשון היו כוהני דת רבים. מטרת המשטר הייתה לכוון חברה שבה "ערכים אסלאמיים, צווים אסלאמיים וחוקים אסלאמיים ישלטו על כל היחסים החברתיים".

זו הייתה דרישה להתמסרות מוחלטת לעקרונות, לחוקים ולערכים אסלאמיים, וכל מי שהתנגד למהפכה האסלאמית ולאסלאמיזם הוקע כאויב וככופר.

עמוד התווך של הרפובליקה האסלאמית האיראנית היה חומייני, המנהיג הכול יכול, חכם הדת, האיטיולה הגדול, המושיע והגואל, שראה את עצמו כ"צל אלוהים עלי אדמות". הוא היה מייסד הרפובליקה ומנהיג המהפכה, שנהנה מהערצת ההמונים. החוקה האסלאמית לא הגבילה את סמכותו, ובכוחו היה לפסול נשיא שנבחר או לפטרו אם סטה מדרך האסלאם.

הנשיא, הממשלה, הפרלמנט, בתי המשפט ומפלגת השלטון כולם היו כפופים למרותו, וכך גם הכוחות המזוינים, שהוא שימש מפקדם העליון. תמונתו של המנהיג הייתה לסמל המהפכה ושירי הלל נכתבו למענו, שירים שביטאו את רצון העם למות למען מנהיגו.

בשנים הראשונות לשלטונו של חומייני פעלה באיראן מפלגה יחידה, המפלגה הרפובליקנית האסלאמית, שהמיליציות שלה הטילו פחד ואימה במדינה. ואולם, באיראן איבדה המפלגה עד מהרה מחשיבותה ולמעשה פוזרה כעבור שנים אחדות, את מקומה כמרכז האידאולוגי-מוסדי של המשטר מילאה רשת המסגדים שהייתה פרוסה ברחבי המדינה ואפשרה לנציגי השלטון להגיע לכל מחוז וכפר נידח.

איראן החומייניסטית הייתה מדינה חודרנית. האידאולוגיה האסלאמית נגעה לכל תחומי החיים – לפוליטיקה, לכלכלה, לחברה, לתרבות, וגם לתחום הפרט. חייהם והתנהגותם של אזרחי איראן הועמדו תחת פיקוח דתי ממלכתי הדוק.

השאיפה האופיינית לגישה הכוללנית, לבנות חברה חדשה ואדם חדש, ובמקרה הזה ברוח האסלאם, באה לידי ביטוי בולט בתחום החינוך, בעקבות אסלאמיזציה של מערכת החינוך פוטרו 40,000 מורים "לא מתאימים" ושונו כל תוכניות הלימודים ברוח "החינוך האסלאמי האינטגרלי".

גם מוסדות אחרים עברו אסלאמיזציה. הצבא היה "לצבא האסלאם", שמונים אחוזים מקציניו פוטרו ומאות הוצאו להורג בידי "יחידות טיהור". טיהור דומה נערך גם בקרב עובדי הרדיו והטלוויזיה. כל העיתונים האנטי-אסלאמיים נסגרו ונאסר להוציא לאור כל פרסום אנטי ממשלתי או אנטי אסלאמי, לכפור בדת או לתמוך באתאיזם.

באיראן הופעל טרור "חוקי" באמצעות בתי דין מהפכניים שגזרו עונשי מוות בסיטונות, וטרור "לא חוקי" (שהיה למעשה חוקי) באמצעות משמרות המהפכה, יחידות אידאולוגיות ואסלאמיות. יעדי הטרור היו מגוונים, אלפים בהם ילדים, הוצאו להורג, אם באמצעות הליך משפטי רשמי ואם בשיטת "הצדק המהפכני" ברחובות ובבתים.

(בנימין נויברגר, דמוקרטיה ודיקטטורות: רעיונות, הקשרים, משטרים (האוניברסיטה הפתוחה, 2004), כרך 2: עמ' 149-146)

שאלה:

ההיסטוריון, הסופר והפילוסוף האיטלקי אומברטו אקו טוען בספרו "הפשיזם הנצחי" כי למשטרים טוטליטריים

יש מאפיינים דומים. לפניכם כמה מן המאפיינים האלה:

• אי-הסכמה (עם המשטר) פירושה בגידה.

• ניצול והחמרה (הגברה) של הפחד הטבעי מן השונה.

• האויב חזק מדי וחלש מדי בעת ובעונה אחת.

• החיים הם מלחמה קבועה, חייב להתרחש קרב סופי שאחריו תשלוט התנועה (המפלגה) בעולם.

• לאזרחים יחידים אין זכויות, המנהיג מתיימר להיות הפרשן שלהם.

על פי הקטע ועל פי מה שלמדתם, איזה מן המאפיינים של שלטון טוטליטרי באים לידי ביטוי במשטר האסלאמי

של איראן.

כיצד הם באים לידי ביטוי – הדגימו.

להעשרה - סרטים:

סרט "המהפכה האסלאמית באיראן" (בחלקים):

חלק א': <http://www.youtube.com/watch?v=DclUic9H8rE&feature=related>

חלק ב': <http://www.youtube.com/watch?v=651MCGWda0Y&feature=related>

חלק ג': http://www.youtube.com/watch?v=CfLzA9Uo_04&feature=related

חלק ד': <http://www.youtube.com/watch?v=fh3yw-EAOuY&feature=related>

חלק ה': <http://www.youtube.com/watch?v=hRaqdxH8Xog&feature=related>

חלק ו': <http://www.youtube.com/watch?v=SRNDLLNo8N8&feature=related>

פרק מסדרת "אויבים" – עלי חמינאי: [/https://www.kan.org.il/content/kan/kan-11/p-12210/s3/640793](https://www.kan.org.il/content/kan/kan-11/p-12210/s3/640793)